

Shunday qilib, pedagogika fanida mustaqil ishlarni tasniflash uchun asoslar ushbu xodisaning o'ziga xosligi bilan bog'liq xolda etarlicha batafsil keltirilgan. O'quv faoliyatining ushbu turi mustaqil ish sifatida unistitutda o'quv jarayonini tashkil etish jarayonida asosiy yo'nalishlardan biri ekanligidan kelib chiqqan xolda, bizning tadqiqotimizda bu yangi bilimlarni o'zlashtirishga qaratilgan maqsadli, tizimli faoliyat bo'lib, o'quv jarayonidan tashqarida amalga oshiriladi.

Xulosa qilib shuni alohida ta'kidlash kerakki, bo'lajak o'qituvchilarning sinfdan tashqari mustaqil ishi uchun o'quv vazifalari mazmunini ishlab chiqish va amalga oshirish, birinchi navbatda, kognitiv tajribani oshirishga qaratilgan bo'lib, u ma'lumotlar miqdorini ko'paytirishga kamaymaydi, balki shaxsiy va kasbiy maxoratga xisssa qo'shadi. O'z-o'zini rivojlantirish.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Эсипов Б. Талабаларнинг мустақил иши. - Учхедгиз, 2009. - 239 с.
2. Илина Т.А. Педагогика: маърузалар курси. - Таълим, 1984. - 496 с.
3. Загбязинский В.И. Педагогика: олий касбий таълим талабалари муассасалари учун дарслик. - Академия, 2012. - URL: <http://www.mayei.ru>. - Матн: электрон.
4. Urakov Sh.R. Oliy ta'lim muassasalarida bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlashning kompetent yondashuvga asoslangan pedagogik tizimini takomillashtirish. Dsertatsiya PhD: 13.00.01.- Samarqand. 2018.- 130-6.
5. Qo'ysinova O.A. Kasb ta'limi yo'nalishi bakalavr o'qituvchilarini tayyorlashdagi mustaqil ta'limning ilmiy-metodik asarlari. Diss.ped.fan nom. -Toshkent TDPU, 2008. -160 b.
6. Fayzullaev R.X. Bo'lajak kasb ta'limi o'qituvchilarining o'quv-bilish kompetentlarini modul-reyting ta'lim asosida takomillashtirish. Dissertatsiya PhD: 13.00.05.-Toshkent. 2019.-150-b.

KICHIK YOSHDAGI O'QUVCHILARNING QIZIQISHLARI

**Isakulova N.J., O'zDJTI professori, O'zbekiston,
Xalmuratova M.U., Qirg'iston**

O'quvchilar nafaqat fanlarni chuqur va mukammal egallagan holda ilm-ma'rifat cho'qqilarini zabt etishga, balki qiziqishlari va ishtiyoqlari asosida iqtidorlarini namoyon etib, yorqin iste'dodga aylanishga ahd qilganliklarini bilimlar bahsi, zakovat sinovi, jismoniy tarbiya va sport borasidagi mahoratlarida, kitobga oshnolikka ma'naviy barkamollik sari intilayotganliklarida ifodalaydilar. Ular yaratgan innovatsion loyihalar, ijod va tasviriy san'at namunalari, shuningdek, o'quvchilarning bo'sh vaqtlarini mazmunli va samarali tashkil etgan holda qiziqishlaridan kelib chiqib, fan va kasb-hunar yo'nalishlariga qamrab olish, ularni nazoratsiz qoldirmaslik, o'g'il-qizlarimiz orasida uchrayotgan jinoyatchilik va huquqbuzarlik kabi illatlarni bartaraf etish, suitsidlarining oldini olishda muhim ekanligini ko'rsatdi.

Boshlang'ich ta'lim, odatda, bola olti yoki yetti yoshga kirganida boshlanadi va 10-11 yoshlargacha davom etadi. Boshlang'ich ta'lim umumiy o'rta va o'rta maxsus ta'lim, professional ta'lim hamda oliy ta'limga yo'l ochib beradi va taraqqiyot mazmunida ustuvor hisoblanadi. Boshlang'ich ta'limga erishish Mingyillik Rivojlanish Maqsadlarining ikkinchisi bo'lib, unga ko'ra, 2015 yilga qadar barcha mamlakatlarda o'g'il va qiz bolalar boshlang'ich ta'lim maktabini tugatish imkoniyatiga ega bo'lishlari kerak. Ushbu maqsadga erishish uchun maktab tizimlari o'qituvchilar malakasini oshirish, sinfxonalar qurish, ta'lim sifatini oshirish, maktabga borishga to'siq bo'layotgan, masalan, o'qish uchun to'lov imkonsizligi yoki transport tizimining rivojlanmagani kabi omillarni bartaraf etish va ota-onalarning bolalar xavfsizligi xususidagi tashvishlariga javob berishi lozim. Boshlang'ich ta'limga imkoniyati cheklangan bolalarni jalb etmay turib, ushbu maqsadga erishib bo'lmazligiga ayrimlar yetarlicha e'tibor qaratishmaydi. YUNESKO ma'lumotlariga ko'ra, kam rivojlangan mamlakatlarda yashovchi imkoniyati cheklangan bolalarning 90 foizi maktabga bormaydi. Maktabga boradiganlar orasida esa aksariyat qismi boshlang'ich sinflarni bitirmay turib o'qishni tashlab ketadi, boshqalari esa aslida hech narsa o'rganmaydi. Boshlang'ich ta'limga barcha jalb etilgan bo'lishi va teng ravishda ishtirok etish imkoniyatiga ega bo'lishi lozim. Ta'lim muassasasida hech kim

jins, millat, til, din, fikr, ICH, ijtimoiy yoki iqtisodiy mavqe asosida kamsitilmasligi kerak. Boshlang'ich ta'lim insonning asosiy huquqlaridan biri. "Nogironlar huquqlari to'g'risidagi Konvensiya"ning 24-moddasida qayd etilishicha, "...imkoniyati cheklangan bolalar erkin va majburiy ta'limdan chetlashtirilmaydi". Boshlang'ich ta'lim barcha uchun teng imkoniyatli (inklyuziv) bo'lib, sifatli bilim va teng qulayliklarga ega, imkoniyati cheklangan bolalar uchun jamoatda mavjud bo'lishi lozim [2; 27-b.].

Kichik yoshdagi o'quvchilarning qiziqishlari uchun motiv tushunchasi, motiv shakllari va turlarini aniqlash talab etiladi, Motiv (fr. motif «motiv» ot lat moveo «harakatlanaman») - ko'p ma'noli tushuncha:

Motiv (psixologiya) - inson xulq-atvorini nazorat qiluvchi, uning yo'nalishi, tashkil etilishi, faoliyati va barqarorligini belgilovchi fiziologik va psixologik rejaning dinamik jarayoni. Rus fanida ko'pincha "anglangan ehtiyoj" deb ta'riflanadi.

Motiv (san'at, ko'rgazmalilik) - har qanday ishda, masalan, rangtasvir, naqqoshlik yoki naqqoshlikda doimo ishlatiladigan xarakterli element.

Motiv (adabiyot) - syujetning eng oddiy tarkibiy qismi.

Motiv (musiqqa) - yagona mantiqiy urg'u bilan birlashgan qisqa tovushlar ketma-ketligidan iborat kuyning eng sodda ritmik birligi.

Jinoyatning motivi - jinoyat sodir yetilgan vaqtda shaxsning jinoiy xatti-harakati va o'ziga xos xulq-atvor chizig'ini tanlashni belgilovchi omillar.

Motiv (molekulyar biologiya) - DNK nukleotidlarining o'ziga xos ketma-ketligi [23].

Motiv (lotincha movere - harakatga keltirish) - inson uchun qimmatli bo'lgan va uning faoliyat vektorini aniqlaydigan moddiy obyektlarni umumlashtirishdir. Subyekt motivni o'ziga xos his-tuyg'ular deb qabul qiladi, bu yesa, agar inson haqiqiy holatining uning kutishlariga javob bermasligidan norozi bo'lsa, ijobiy yoki salbiy bo'lishi mumkin.

"Motiv" atamasi ko'pincha maqsad va ehtiyojning sinonimi sifatida ishlatiladi, ammo bu sinonim noto'g'ri. Ehtiyoj - insonning har qanday noqulaylikni bartaraf etishga intilishi, maqsad esa motiv taqozo etgan talablarni qondira oladigan obyektni tanlash jarayonidir. Masalan, ochlik-ehtiyoj, uni qondirishga intilish-maqsad, predmet uchun etadigan oziq-ovqat plastinkasi esa sababchidir.

Motivlar psixologiyaning asosiy atamalaridan biridir: xususan, bu tushunchaga ko'ra motiv anglangan ehtiyoj deb tushuniladi.

Motiv predmet voqeligini o'zgartirishga ko'maklashuvchi faoliyat turlarini kengaytirish mavjud bo'lganda rivojlanadi. Shunday qilib, jamiyatda obyektiv qadriyatlar va ideallarning rivojlanishi ushbu jamiyatning alohida vakillarining motivlarini o'zgartirishga yordam beradi. Hayvonlarda esa motivlar doirasi tabiat tomonidan beriladi va muayyan turga xos xususiyatlar bilan chegaralanadi [4].

Motiv tushunchasining quyidagi mohiyatlari mavjud:

1) subyekt ehtiyojlarini qondirish bilan bog'liq faoliyat motivlari; subyekt faoliyatini yuzaga keltiruvchi va uning yo'nalishini (motivatsiyasini) belgilovchi tashqi yoki ichki shart- sharoitlar majmui.

2) amalga oshiriladigan faoliyat yo'nalishini tanlashga undovchi va belgilovchi obyekt, material yoki ideal.

3) shaxsning harakatlarini tanlashning asosiy sababi.

Chet el psixologiyasida subyektning xatti-harakatlarini tartibga solishda motivlarning tabiati va funksiyalarining bir qator xususiyatlari ta'kidlanadi: motivning motivatsion va yo'naltiruvchi funksiyalari, ongsiz motivlar bilan inson xatti-harakatini aniqlash, motivlar iyerarxiyasi, muvozanat va keskinlik istagi motivlar dinamikasi mexanizmlari (psixozanaliz, xulq-atvor, dinamik psixologiya, topologik psixologiya, yetologiya, gumanistik psixologiya va boshqalar.).

Rus psixologiyasida motivlarning paydo bo'lishining umumiy mexanizmi sifatida qidiruv faoliyati jarayonida ehtiyojlarning amalga oshirilishi ko'rib chiqiladi va shu tariqa uning

obyektlarini motivga - "ehtiyojlar obyektlarf'ga aylantirishdir. Demak, asosiy qonuniyat: motivlarning rivojlanishi obyektiv voqelikni o'zgartiruvchi faoliyat doirasining o'zgarishi va kengayishi orqali sodir bo'ladi.

Motiv rivojlanish manbai moddiy va ma'naviy qadriyatlarni ijtimoiy ishlab chiqarishning cheksiz jarayonidir. Ontogenezdagi bunday potensial motivlar ma'lum jamiyatga xos bo'lgan qadriyatlar, qiziqishlar va ideallar bo'lib, ular inson tomonidan ikkilantirilsa, undovchi kuchga ega bo'lib, real motivlarga aylanishi mumkin.

Bu motivlar ma'no hosil qilish vazifasini bajaradi - ular shaxs ongida aks etgan voqelikka shaxsiy ma'no beradi. Nazorat funksiyasi motiv bilan bevosita emas, balki xulq-atvorni emotsional tuzatish mexanizmi orqali amalga oshiriladi: hissiyotlar hodisalarning shaxsiy ma'nosini baholaydi; agar motivlarning bu ma'nosi mos kelmasa, ular shaxs faoliyatining umumiy yo'nalishini o'zgartiradi. Muayyan vaziyatlarda motivlar dinamikasi vaziyat faoliyatidan kelib chiqadi, bu esa shaxs tomonidan muhim vazifalarni belgilashga va faoliyatning yangi motivlari paydo bo'lishiga olib keladi. Motivatsion va semantik sohani o'rganish shaxs psixologiyasining markaziy muammosi hisoblanadi [4].

Motiv insonga kutilgan hodisalar bilan bog'liq ijobiy his-tuyg'ular yoki baxtsiz sharoitlarda umidsizlik tufayli salbiy his-tuyg'ular bilan ajralib turadigan ilhom va jonli tajribalar beradi. Motivlarning turlari motivatsiyaning 2 darajasiga bo'linadi, u ko'pincha inson hayotida bo'ladi. Shu bilan birga, his-tuyg'ular kuchi qisqa vaqt ichida ta'sir qilish va asosiy faoliyat mavjud bo'lgan narsalarni saqlab qolishga qaratilgan; erishish motivi, u insonning asosiy resurslarini, kerakli erishish jarayonida faol faoliyatini boshqaradi.

Inson motivlarining vazifalari va turlari hozirgi kunda mavjud motivlarning turlari: *tashqi motivlarni* batafsil tahlil qiladi. Bunga tashqi dunyoning turli omillari yoki boshqa bironing fikri sabab bo'ladi. Misol uchun, agar siz bilgan kishi yangi mahsulotni sotib olgan bo'lsa va siz ham uni yoqtirsangiz, unda xuddi shu narsani sotib olish uchun motivatsiya mavjud.

Ichki motiv. Bu odamning ichida sodir bo'ladi, masalan, sayohatga borish yoki uyda qayta tartibga solishning ichki istagi bor. Salbiy motiv insonni mumkin bo'lgan xatolardan himoya qilish uchun bahona bo'lib xizmat qiladi. Misol uchun, agar hozir qilmasam, keyinchalik juda kech bo'ladi. Ijobiy sabab. Ijobiy misollar va fikr shakllariga asoslanadi. Misol tariqasida quyidagi gap - ko'p mashq qilsam, guruhimdagi eng yaxshisi bo'laman.

Barqaror motiv. U inson ehtiyojlari asosida shakllanadi va boshqalardan qo'shimcha mustahkamlanishga muhtoj emas.

Beqaror motiv. Doimiy obro'li odamlardan o'z fikrlarini tasdiqlashni talab qiladi.

Inson motivlarining asosiy vazifalari quyidagilardan iborat: harakatni rag'batlantirish. Insonni zarur harakatlarni amalga oshiradigan motivlar va rag'batlarni qidirish, bevosita faoliyat Ushbu funksiyadan foydalanib, rejalarinigizni amalga oshirish uchun harakatlarning vektorini va yo'nalishini, ya'ni nazorat va texnik xizmat ko'rsatish aniqlashingiz mumkin. Istalgan natijaga erishishga qaratilgan xatti-harakatlar orqali amalga oshiriladi. Yakuniy maqsadga e'tibor berish orqali inson o'z yutuqlarini va oraliq natijasini hisobga olgan holda o'z harakatini moslashtirishi mumkin [1].

Xulosa qilib aytganda kichik yoshdagi o'quvchilarning qiziqishlari uchun motiv tushunchasi, motiv shakllari va turlarini fanlar bo'yicha aniqlashni taqozo etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Виды мотивов в психологии. Электронный ресурс: <http://ponjatija.ru/node/9829>. Дата обращения: 12.04.20.
2. Жамоатчилик Асосидаги Реабилитация (ЖАР) бўйича йўриқнома. Таълим компоненти. Япония Халқаро Намкорлик Агентлиги (JICA) ҳомийлигида таржима қилинди ва нашр этилди. - Б. 27.
3. Мавлонова Р.А. Бошланғич таълимнинг интеграциялашган педагогикаси. - Т., 2005. - 104 б. - Б. 5.

**BOSHLANG'ICH TA'LIMDA AXBOROT-KOMMUNIKATSION TEXNOLOGIYALARDAN
FOYDALANISHNING IMKONIYATLARI**

**To'rayeva D.I., Surxondaryo viloyati pedagoglari yangi
metodikalariga o'rgatish milliy markazi o'qituvchisi**

Har bir o'qituvchi mehnat faoliyati jarayonida axborot texnologiyalaridan unumli foydalanishi uchun awalo o'zi axborot muhitini shakllantirishiga zamin yaratishi lozim. Zamonaviy axborot texnologiyalarini o'z muhitida yaratish, tarqatish, qayta ishlash, to'plash texnologiyalari va vositalarini, shuningdek axborot jarayonlarining tashkiliy va huquqiy tarkibini mujassamlashtiradi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 5 noybrdagi "Raqamli O'zbekiston - 2030 strategiyasini tasdiqlash va uni amalga oshrish chora-tadbirlari to'g'risida" gi PF-6079-son farmoni asosida ta'lim jarayonida axborot texnologiyalarni qo'llash yuzasidan qator vazifalarni belgilab beradi [1].

Axborot texnologiyalari jamiyat tuzilmasining shu qadar ajralmas qismiga aylanib ulgurdi, endi u shunchaki texnologik jarayon emas, aksincha, ijtimoiy jarayonga aylanib bormoqda. Davlatning iqtisodiy qudrati, xalqaro nufuzi, demokratik institutning rivoji darajasi axborot texnologiyalarning tadqiqotiga bog'liq bo'lib bormoqda. Axborot insoniyatning nihoyatda muhim va cheksiz resursiga aylandi. Bu esa qaysi sohaga bo'lishidan qat'iy nazar, internetning milliy sigmentida o'z axborotlarimizni tobora ko'paytirib borishni taqozo etadi. O'qitish va o'rganish jarayonida Internet texnologiyalariga katta o'rin ajratilmoqda. Bunday texnologiyalar ta'lim jarayoniga ko'maklashib, o'qitish dasturlari, o'quv qo'llanmalari, elektron darsliklar va jurnallardan foydalanish imkoniyatini yaratmoqda, bu esa o'z navbatida foydalanuvchilarga ilmiy maktab ishlarini ta'minlamoqda. O'quvchilarni internetdan olayotgan axborotlariga tanqidiy yondoshish va uning foydali manbalari asosida o'z dunyoqarashini kengaytirish, g'arazli manbalar asosida o'z dunyoqarashini kengaytirish, g'arazli ma'lumotlarni inkor eta bilish g'oyat muhimdir.

Boshlang'ich ta'limda axborot texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlarining mavjudligini belgilash, ta'lim jarayonida bunday texnologiyalarni qo'llasning eng muhim ko'rsatkichlaridan hisoblanadi [3]. Bu sohada erishilayotgan yutuqlarni hisobga olib, kompyuter texnologiyasini ta'lim muassasasi umumiy faoliyati jarayonlarida qo'llash samarali bo'lishini ta'kidlash lozim. Boshlang'ich ta'limni axborotlashtirishning istiqbolli y'o'nalishlari zamonaviy telekommunikatsiya vositalari va tarmoqli axborot texnologiyalaridan foydalanishni bildiradi. Bunday vositalarni qo'llashda umumta'lim maktablar va oliy ta'lim muassasalari o'quv jarayonining samaraligini oshirish uchun yangi imkoniyatlar ochib beradi. Komp'yuter o'quv manbalarini kengaytirib beradi, ya'ni turli mul'timedial darsliklar, elektron kitoblar va boshqalaridan foydalanish imkoniyati keng tarqalmoqda. Shularni inobatga olgan xolda bugungi kunda axborot texnologiyalarni amaliyotga joriy etish ta'lim tizimiga yangi talablarni qo'yadi, shu bilan bir qatorda boshlang'ich sinflardagi ta'limda ham ta'lim sohasini axborotlashtirish, har bir ta'lim muassasasidan ta'lim faoliyatini muhitining axborotlashtirishini talab qiladi.

Axborot-kommunikatsion texnologiyalar foydalanish boshlang'ich ta'lim jarayonini yangi sifat va miqdoriy ko'rsatkichlariga erishish, boshqarish jarayonini tezlashtirish va samaradorligini oshirish imkoniyatini yaratadi. Boshlang'ich ta'lim jarayonida axborot-kommunikatsion texnologiyalardan foydalanish natijasida ta'lim tamoyillari, mohiyati o'zgaradi. Boshlang'ich sinf o'qituvchisi ta'lim-tarbiya jarayonida o'qituvchilarning imkoniyatlari va talablarini inobatga olish zarur. O'qituvchi tomonidan targ'ib etilayotgan ta'lim va tarbiya tizimi shaxsga yo'naltirilgan xarakterda ega bo'lishi, ya'ni shaxsning har xil